

І. В. Клименко,
кандидат фізико-математичних наук, доцент, докторант
кафедри державної політики та управління політичними
процесами Національної академії державного управління при
Президентіві України

ЕЛЕКТРОННЕ ВРЯДУВАННЯ У ДЗЕРКАЛІ АРХЕТИПІКИ

Проаналізована взаємозалежність архетипів суспільств різних груп країн та запроваджених у цих країнах моделей електронного врядування; сформульовані завдання до стратегічної моделі електронного врядування в Україні.

Analysed interdependence of archetypes of societies of different groups of countries and models of e-governance realized in these countries; tasks are formulated for a strategic model of e-governance in Ukraine.

Ключові слова: архетипіка, соціетальність, електронне врядування.
Key words: archetype, societality, e-governance.

ВСТУП

Початок постіндустріальної інформаційної ери відзначає наскрізна інформатизація усіх сфер життєдіяльності людини, суспільства, держави; інформація, знання та новітні інформаційно-комунікаційні технології стають одними з головних стратегічних ресурсів подальшого розвитку суспільства і держави. Роль інформаційно-комунікаційних технологій є досить вагомою при створенні базових структур нових соціальних утворень, виробничих та невиробничих сфер економіки країни, розвитку людського капіталу та формуванні штучної "нервової" системи суспільства [1, с. 27—28]. Інтенсифікація впровадження інформаційно-комунікаційні технології в процеси реформування державного управління, пошук адекватних інформаційному суспільству та перспективних інноваційних форм та механізмів управління державою і суспільством заклали підвалини для вироблення стратегій та концепцій подальшого розвитку країн світу, в основі яких — курс на впровадження технологій електронного врядування. Вибір та розбудова моделі електронного врядування в країнах світу пов'язані зі стратегічними цілями розвитку системи державного управління, параметрами якості життя їх громадян та рівнем соціально-економічного розвитку країни. Однак всі трансформаційні процеси мають технологічну, організаційну та культурну основу, підпорядковуються специфічним законам різних соціально-економічних формаций та мають різні соціальні наслідки для кожної окремої країни або груп країн. Але, як відзначає Френсіс Фукуяма [2], рівень культури є найглибшим, містить такі складові, як родина, релігія, моральні цінності, етична сві-

домість, "громадянність" та партикуляристичні історичні традиції.

Слід зазначити, що на формування типу політичної системи, рівня соціально-економічного розвитку, форм державного управління та механізмів взаємодії держави і суспільства впливає система ціннісно-ментальних якостей народу, яка визначається ступенем домінування певних архетипів та властивих їм наборів цінностей [3, С.145]. Науковий інтерес викликають дослідження взаємозалежності узагальнених архетипів суспільств різних країн та обраних ними стратегічних моделей побудови електронного врядування. Це дослідження може надати відповідь на питання: яка модель електронного врядування буде найкращою на українському просторі з точки зору ціннісно-ментальних чинників?

Мета дослідження — проаналізувати взаємозалежність архетипів суспільств різних груп країн та запроваджених у цих країнах моделей електронного врядування; сформулювати завдання до стратегічної моделі електронного врядування в Україні.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Великий доробок щодо дослідження характеристик типових ціннісних орієнтацій суспільств у різних країнах світу привніс антрополог Г. Хофстеде за методикою крос-культурного порівняння (методика Г. Хофстеде-Д. Боллінже). Ця методика ґрунтується на розгляді чотирьох ознак: дистанція влади PDI (рівень ієрархії) — ступінь нерівності в суспільстві (приймається або не приймається за норму); ступінь невизначеності UAI в суспільстві (ступінь переваги структурно організованих структур над неорганізованими); ступінь індивідуалізму IDV (дії членів

суспільства як окремих осіб або як колективної сукупності); ступінь маскулінності MAS та фемінності в суспільстві [4]. Далі наведено табл. 1 — підсумок аналізу ціннісних організацій в суспільстві для понад півтора сотень країн Г. Хофстеде (за джерелом [4]).

Г. Хофстеде серед досліджуваних країн виділив вісім типологічних груп за ціннісними критеріями. До першої групи віднесені Бельгія, Іспанія і Франція, їх відрізняє значний рівень ієрархії, високе прагнення уникнути невизначеності, рівень індивідуалізму від помірного до високого і помірна міра мужності. Ці країни можна віднести до країн індивідуалістично-романської культури, характерними рисами яких є відособлення і конкурентна боротьба індивідів, лояльність по відношенню до своїх переконань, горизонтальний колективізм суверенних осіб. До другої групи віднесені Португалія і деякі латиноамериканські країни. Це країни корпоративно-романського типу організації політичної влади. Вони характеризуються значним рівнем ієрархії, високим прагненням уникнути невизначеності, низьким рівнем індивідуалізму, мірою маскулінності від низької до високої. Специфічними рисами тут є: об'єднання людей через їх роз'єднання за соціальним і професійним критеріями, лояльність індивіда по відношенню до своєї корпорації, домінування владних ієрархічних структур, в ухваленні рішень панує принцип більшості й принцип ієрархічного старшинства. До третьої групи належать, за Хофстеде і Боллінже [4], Австрія, Німеччина і Швейцарія. Їх об'єднує німецький тип організаційно-управлінської культури, якому притаманні: низький рівень ієрархії, прагнення уникнути невизначеності від помірного до високого, помірний рівень індивідуалізму, міра маскулінності від помірної до високої. До четвертої групи, згідно класифікації, відносяться Данія, Норвегія, Фінляндія і Нідерланди. Ці країни належать до скандинавського типу культури з низьким рівнем ієрархії, прагненням уникнути невизначеності від помірного до високого, з такою ж характеристикою рівня індивідуалізму, а також з низькою мірою маскулінності. Ця група країн належить до корпоративно-скандинавської організації політичної влади, що характеризується демократичним і відкритим об'єднанням людей при збереженні індивідуальних особливостей, в ухваленні рішень панує принцип більшості, основою кооперації членів суспільства є норми загальнолюдської моралі. До п'ятої групи країн входять Великобританія, Австралія і Канада. У них панує англосакський тип організації політичної влади — індивідуалістичний за основними характеристиками. Рівень ієрархії, як і прагнення уникнути невизначеності в них — від помірного до низького, а міра прояву індивідуалізму і мускулінності в них — висока. Шоста група країн включає Грецію, Туреччину, Ліван і Іран. У цих країнах панує суміш еллінського і семітського типів організації політичної влади при високому рівні ієрархії, прагненні уникнути невизначеності від помірного рівня до високого, низький рівень індивідуалізму і помірна міра маскулінності. Сьома група включає лише одну країну — Японію. Рівень ієрархії — помірний,

ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ

Таблиця 1. Ціннісні організації в суспільствах країн світу за чотирма ознаками (за даними сайту Г. Хофстеде)

Country	PDI	IDV	MAS	UAI	LTO	Country	PDI	IDV	MAS
Arab World	80	38	52	68		Malaysia	104	26	50
Argentina	49	46	56	86		Malta	56	59	47
Australia	36	90	61	51	31	Mexico	81	30	69
Austria	11	55	79	70		Morocco	70	46	53
Austria	11	55	79	70		Netherlands	38	80	14
Bangladesh	80	20	55	60	40	New Zealand	22	79	58
Belgium	65	75	54	94		Norway	31	69	8
Brazil	69	38	49	76	65	Pakistan	55	14	50
Bulgaria	70	30	40	85		Panama	95	11	44
Canada	39	80	52	48	23	Peru	64	16	42
Chile	63	23	28	86		Philippines	94	32	64
China	80	20	66	30	118	Poland	68	60	64
Colombia	67	13	64	80		Portugal	63	27	31
Costa Rica	35	15	21	86		Romania	90	30	42
Czech Republic	57	58	57	74	13	Russia	93	39	36
Denmark	18	74	16	23		Singapore	74	20	48
East Africa	64	27	41	52	25	Slovakia	104	52	110
Ecuador	78	8	63	67		South Africa	49	65	63
El Salvador	66	19	40	94		South Korea	60	18	39
Estonia	40	60	30	60		Spain	57	51	42
Finland	33	63	26	59		Surinam	85	47	37
France	68	71	43	86		Sweden	31	71	5
Germany	35	67	66	65	31	Switzerland	34	68	70
Greece	60	35	57	112		Taiwan	58	17	45
Guatemala	95	6	37	101		Thailand	64	20	34
Hong Kong	68	25	57	29	96	Trinidad	47	16	58
Hungary	46	80	88	82	50	Turkey	66	37	45
India	77	48	56	40	61	United Kingdom	35	89	66
Indonesia	78	14	46	48		United States	40	91	62

прагнення уникнути невизначеності — високе, рівень індивідуалізму — помірний, міра маскулітності — висока, в Японії склалася корпоративно-синтоїстська організаційно-управлінська культура. Нарешті, восьма група складається з Пакистану, Індії, Тайваню, Таїланду, Філіппін і Сінгапуру. Характеризується вона високим рівнем ієрархії, рівнем прагнення уникнути невизначеності — від низького до помірного, низьким рівнем індивідуалізму, помірною мірою маскулітності. У цих країнах сформувалася корпоративно-азіатська культура управління.

Аналіз показників національної ментальності Хофстеде для різних країн світу чітко визначив їх поділ за рівнем індивідуалізму та дистанції влади на мегацвілізації Сходу (високі значення PDI та низькі IDV) та Заходу (низькі значення PDI та високі IDV).

Розглянемо особливості переходу краї світу до інформаційного суспільства та розбудови електронного врядування. Перехід до інформаційно орієнтованого суспільства супроводжується соціально-економічними трансформаціями, до яких відносять: зростання соціальної й економічної значимості інформації в житті людей; перетворення інформації в економічну категорію; виникнення інформаційних переваг, зв'язаних з володінням релевантною інформацією в потрібний час і в потрібному місці, що трансформуються їхніми власниками в економічні, соціальні або політичні переваги; різке збільшення числа реальних і потенцій-

них споживачів комерційної інформації, що циркулює у відкритих інформаційних мережах, і перебудова в зв'язку з цим світових торговельних зв'язків, збільшення ролі посередницької діяльності і міжнародного маркетингу товарів і послуг; прискорення соціально-економічних процесів, що спонукає уряди країн світу швидше реагувати на зміни, що відбуваються, створювати усе більш ефективні і гнучкі механізми керування державою та суспільством; зростання і посилення впливу транснаціональних корпорацій і міжнародних фінансово-промислових груп; тенденція до злиття інформаційних і грошових потоків у рамках єдиної інфраструктури і зростання уразливості національних економік від надійності її функціонування. Існує західна і східна моделі переходу до інформаційної цивілізації, які віддзеркалюють особливості національної культури і менталітету, враховують особливості макроекономічної політики держави та законодавчої бази. Західна модель передбачає пошук певного балансу між повним контролем з боку держави і свободою ринку, динамічне поєднання урядових і приватних структур з урахуванням того, що роль кожного з них може змінюватися в часі (введення перехідного періоду, коли переважує роль уряду, що керує і гарантує захист інтересів громадян і бізнес-структур); лібералізація і приватизація виробництва інформаційно-телекомунікаційної техніки; випереджальний розвиток інформаційних послуг відносно інформаційної інфраструктури; жорст-

ке законодавство в сфері регулювання ринку праці, продуктів і послуг з головною метою — захистити існуючі робочі місця і блокувати створення нових робочих місць. Східну модель визначають такі фактори, як: співробітництво держави і підприємств, участь держави в прийнятті рішень щодо сфер капіталовкладень приватних структур; підвищення якості споживання — як домінанта, що сприяє підвищенню рівня життя і стимулює технічний прогрес; адаптація імпортованих технологій з перевагою власного виробництва нового знання, нових технологій, нових продуктів; лібералізація або приватизація телекомунікаційного сектора; держава забезпечує умови для творчості в інформаційній області, зменшує ризик підприємств, що діють у пріоритетних сферах; збільшення вкладень державного сектора у фундаментальні дослідження в сфері розробки нових каналів передачі даних та інтелектуальних систем обробки інформації; збільшення витрат на наукові дослідження і розробки в сфері високих технологій. Загальні характеристики цих моделей відображають співробітництво держави і приватних структур, бажання встановити зв'язок між традиційними культурними цінностями і соціальними трансформаціями, тобто зв'язок архетипів національної ментальності з трансформаційними змінами в життєдіяльності держави і суспільства.

Для розгляду особливостей інформаційного трансформаційного переходу в Росії та Україні, зумовлених соціетальними складовими, звернемося до праць проф. Афоніна Е.А. щодо дослідження соціетальних (загальносистемних) змін в українському суспільстві (2002—2010) та в Україні, Росії і Білорусі станом на січень 2010 року [5]. Соціетальний фактор зосереджує і віддзеркалює всі складнощі й перипетії сучасних суспільно-історичних змін; успіх будь-яких суспільних реформ залежить від психокультури політико-управлінської еліти та соціуму. В роботі [6] автори зазначають, що за шкалою "екстраверсія/інтроверсія" суспільство може бути оцінене з точки зору рівня його орієнтованості на цінності оточуючого світу (екстраверсія) чи на власні цінності (інтроверсія). При цьому завищений рівень його екстравертованості може свідчити про експансивність і агресивність суспільства чи певної його частки по відношенню до інших, про легковажність, безвідповідальність і слабкість духу щодо вирішення власних внутрішніх проблем. І навпаки, надвисокий рівень інтровертованості свідчить про закритість і небажання вести діалог з іншими людьми, групами людей, країнами і народами. В цілому ж та чи інша надмірність рівня сформованості зазначених соціетальних ознак може свідчити як про силу, так і про слабкість суспільства; показник "екстернальність/інтернальність" віддзеркалює особливості механізмів соціального контролю: його орієнтованості на зовнішні (суспільні) чи внутрішні (індивідуальні) форми відповідальності, контролю чи самоконтролю. Проведений проф. Афоніним моніторинг проявів архетипів для України, Білорусі та Росії показав пасіонарність владно-політичної еліти та суспільства, "екстраверсія" (відповідні значення для країн — 36,9%; 39,3%; 34,7%) налаштовує їх на застарілі матеріальні

ресурси творення державної політики; позбавляє змоги реалістично оцінити зміни в сучасному суспільстві, зокрема нове місце і роль в ньому людини і в цілому суб'єктивного чинника як базового не тільки для реалізації, а й для творення державної політики і суспільно-політичних реформ; "інтуїтивність" (відповідні значення для країн — 25,0%; 31,2%; 23,9%) говорить, що в контексті творення державної політики і розбудови громадянського суспільства надається перевага "глобальним", "універсальним", "інваріантним", "абстрактним" способам мислення і дій. Саме це віддає сучасну владно-політичну еліту і громадян від практичних аспектів подолання трансформаційної системної кризи, реалізації суспільних реформ, запровадження інноваційних форм і механізмів державного управління, нових форм взаємодії держави і суспільства; "прагматичність" (відповідні значення для країн — 14,0%; 16,3%; 11,6%), яка за своєю природою налаштовує людей на прийняття утилітарних цінностей, що лежать у площині сучасних європейських орієнтацій, поки що охоплює недостатню частину суспільства і владної еліти. Якщо говорить про дихотомію "мускулінність/фемінність", або "інтенціональність/екзекутивність", то значення "інтенціональності/екзекутивності" (відповідні значення для країн — 49,3%/8,4%; 42,9%/13,8%; 42,5%/8,1%) говорять про прагнення влади домінувати, вмотивованість до власних досягнень, необхідність самореалізації, зосередженість на зовнішніх комунікаціях, але в суспільстві і владі не вистачає консенсусу, толерантності, орієнтованості на сервісну взаємодію державо-суспільство.

Таким чином, наведені вище дослідження соціетальності свідчать про тяжіння України, Росії та Білорусі скоріше до східної моделі розбудови інформаційного суспільства та впровадження відповідних йому форм державного управління з адаптацією до національних особливостей державотворення.

Для впровадження електронного врядування як форми державного управління, адекватній постіндустріальній ері, необхідна правова, інформаційна, технологічна та соціальна готовність. Якщо говорити про Україну, то для перетворення взаємовідносин державних органів влади з громадянами та бізнес-структурами до сервісної, прозорості взаємодії потрібно створити нормативно-законодавчу базу щодо реорганізації/реінжинірингу бізнес-процесів органів державної влади та місцевого самоврядування з акцентом на функціональній складовій, оптимізації з точки зору надання державних послуг, як простих, так і композитних, та реалізації основних завдань щодо національної безпеки та демократичних перетворень. А також передбачити і законодавчо закріпити організаційні зміни в державних установах, виключивши функціональні схеми дублювання (причому, у внутрішній структурі установи також) при впровадженні інформаційно-комунікаційних технологій, інтегрованих систем електронного документообігу та інформаційно-аналітичних систем національних і державних інформаційних ресурсів. Для зазначених організаційно-функціональних перетворень у державних установах своєчасним став перший етап

адміністративної реформи в Україні, ініційований Указом Президента України від 28.12.2010 № 1245/2010 "Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади", результатом якого стала оптимізація системи центральних органів виконавчої влади (скорочення кількості, перепрофілювання), усунення дублювання їх повноважень, забезпечення скорочення чисельності управлінського апарату на 30% та витрат на його утримання, підвищення ефективності державного управління. Важливою задачею є також розроблений і законодавчо закріплений універсальний алгоритм отримання в реальному масштабі часу державних послуг громадянами, регламентації порядку звернення, стандартизації і уніфікації форм документів і заяв, запитів і відповідей. Для її реалізації необхідно скласти повний перелік електронних державних послуг (державні послуги, які можуть надаватися повністю або частково автоматизовано), визначити пріоритетність та алгоритми їх реалізації (маршрутні схеми інформаційних потоків, послідовність операцій в бізнес-процесах державних установ, задіяних у наданні послуг).

До технологічних задач слід віднести створення мультисервісної ергономічної телекомунікаційної мережі, орієнтованої на потреби окремих громадян, приватного бізнесу, громадських організацій і інститутів, окремих підрозділів державних органів, міжнародних суб'єктів; уніфікацію і стандартизацію інформаційної моделі взаємодії структур виконавчої влади при забезпеченні управлінської діяльності; забезпечення інтерактивного злагодженого інтерфейсу всіх урядових інформаційних систем; максимальне використання існуючого технічного і програмного забезпечення збору, введення, обробки, пошуку і збереження даних. Також необхідно створити метабазу національних інформаційних ресурсів, яка містила б профілі даних користувачів, сертифікаторів і рубрикаторів баз даних органів державної влади і органів місцевого самоврядування, навігаційно-пошуковий апарат, засоби конвертування різноманітної і різномовної інформації, єдиними методичними підходами вибору і використання інформаційно-пошукових мов для створення запитів і індексування текстових документів, лінгвістичного забезпечення (інформаційно-пошукових систем, автоматичних перекладачів з різних мов, тезауруси, словники).

Якщо говорити про соціальну готовність, то урядовці, державні службовці, громадяни та бізнес-структури не готові в Україні до широкого і ефективного впровадження інструментарію електронного врядування, це пов'язано з відсутністю стратегічного бачення розвитку електронного врядування на державному рівні, що ґрунтується на комплексному, системному підході до реалізації його архітектури і складових; недостатнім рівнем обізнаності та інформування громадян щодо переваг використання технологій електронного врядування для покращення якості життя та вирішення бізнес-ситуацій; немає стимулюючих заходів для переорієнтації державних службовців на якісне та оперативне сервісне обслуговування громадян

щодо надання адміністративних послуг; відсутністю моніторинг-контролю за запровадженням складових електронного врядування в управлінську практику і їх впливу на прозорість і ефективність державного управління; відсутністю системи оцінювання нововведень державного управління суспільством і окремим громадянином.

ВИСНОВКИ

На моделі переходу до інформаційної цивілізації, до інноваційної форми державного управління — електронного врядування — впливає система ціннісно-ментальних якостей народу, яка визначається ступенем домінування певних архетипів та їх дихотомічних характеристик. Україні за особливостями своєї національної культури і менталітету, системи державотворення більш відповідає східна модель розбудови електронного врядування, але при формуванні стратегій та програм розвитку для уникнення апріорі неефективних рішень слід використовувати досвід усіх провідних країн світу в цих сферах. Надання статусу національного пріоритету розбудові електронного врядування, концентрація владних повноважень його її реалізації, зрозумілість і затребуваність електронного врядування державою та суспільством, прозорість і підзвітність суспільству практики впровадження складових електронного врядування дозволять запровадити в Україні ефективну, якісну, орієнтовану на потреби суспільства систему державного управління.

Література:

1. Каныгин Ю.М., Маркашов В.Е. Информатизация: социальный аспект / Информационное общество. — 1990. — Вып. 2. — С. 27—32.
2. Фрэнсис Фукуяма. Главенство культуры: <http://www.politnauka.org/library/dem/fukuyama.php>
3. Ціннісні засади взаємодії політики та державного управління в Україні / Козаков В.М., Радченко О.В. // Концептуальні засади взаємодії політики й управління: навч. посіб. / Авт. кол.: Е.А. Афонін, Я.В. Бережний, О.А. Валевський та ін. За заг. ред. В.А. Ребкала, В.А. Шахова, В.В. Голубь, В.М. Козакова; Нац. академія державного управління при Президентіві України. — К.: НАДУ, 2010. — С. 142—164.
4. Сайт дослідника Герта Хофстеде.: http://www.geert-hofstede.com/hofstede_dimensions.php
5. Афонін Е.А. Людська ідентичність та особливості її впливу на політику й державне управління / Е.А. Афонін // Концептуальні засади взаємодії політики й управління: навч. посіб. / Авт. кол.: Е.А. Афонін, Я.В. Бережний, О.А. Валевський та ін.; За заг. ред. В.А. Ребкала, В.А. Шахова, В.В. Голубь, В.М. Козакова; Нац. академія державного управління при Президентіві України. — К.: НАДУ, 2010. — С. 265—289.
6. Афонін Е.А., Донченко О.А., Антоненко В.О. Психокультура України: "помаранчевий перехід" / Е.А. Афонін, О.А. Донченко, В.О. Антоненко // Соціальна психологія. — 2006. — № 4. — С. 77—93. — Режим доступу: <http://www.politik.org.ua/vid/magcontent.php3?m=6&n=60&c=1281>.

Стаття надійшла до редакції 09.03.2011 р.